

Vážení hostia, kolegovia a študenti

Koleso času sa na akademickej pôde krúti neuveriteľne rýchlo a vytrvalo sa opakuje. Opäť je tu začiatok akademického roka, už devätnásteho v novodobej histórii univerzity, 56-ého v histórii samostatného vysokého školstva a 61-ého na vysokoškolskom pracovisku v Banskej Bystrici. Dospeli sme, obhájili sme univerzitný status, ale akosi neostáva čas na vydýchnutie, lebo noví študenti už prestupujú pred dverami. A vďaka pohybov v našej spoločnosti, ovládanej politickým kyvadlom a dôsledkami hospodárskej krízy, nie sme si istí, čo bude ďalej, aký rok nás to čaká.

Na jednej strane by sme mohli byť spokojní, veď predchádzajúci akademický rok môžeme hodnotiť ako úspešný: vo všetkých troch stupňoch štúdia sme kvalifikovali temer 6500 absolventov, do ich prvých ročníkov nastupuje 5100 nových študentov. Riešime domáce i zahraničné vedecké, vzdelávacie a mobilítne projekty za viac ako 1 milión euro. Stále viac sa internacionalizujeme: vyše 280 našich študentov vycestovalo na 200 zahraničných vysokých škôl, učitelia univerzity uskutočnili vyše 660 zahraničných pobytov, na univerzitu zavítalo 280 zahraničných návštev, na dlhodobé pôsobenie u nás sa zaviazalo 40 zahraničných profesorov a lektorov z jedenástich krajín Európy a Ameriky. Dosiahli sme opätovne kladný hospodársky výsledok, od minulého septembra sme uskutočnili 26 investičných akcií, rekonštrukcií a opráv za 2 milióny euro z dotačných, projektových a vlastných zdrojov, celkove sme v 8 projektoch EÚ získali na roky 2010 – 2013 17, 5 milióna €, čo je 15-krát viac ako za predchádzajúce štyri roky.

Všetky pozitívne výsledky dosahujeme s obrovským nasadením ľudských síl v ohromne dynamickom tempe niekedy až na hranici našich možností. Každý z nás dúfa, ale akosi neverí, že konečne príde čas na pokojnú pedagogickú a vedeckú prácu, na tvorivé premýšľanie, na ocenenie kvality pred kvantitou, na zmysluplné činnosti podľa hodnotných priorít. To však v značnej miere závisí od toho, ako sa vyvíja, správa a aké je celé vysokoškolské prostredie.

Za uplynulých dvadsať rokov sa vysokoškolský a výskumný priestor rozvinul do nebývalej šírky a v mnohých oblastiach dosahuje parametre, ktoré dosiaľ nikdy nemal. Počet vysokých škôl a fakúlt sa od roku 1989 strojnásobil. Dnes obsluhujú temer štvornásobné množstvo študentov, ktorých počet vzrástol zo 64 na dnešných vyše 230 tisíc. Počet absolventov aj vďaka štruktúrovanému štúdiu, vyžadujúcemu dvojnásobný počet akademických úkonov, vzrástol sedemnásobne. Podiel domácich prostriedkov vložených do vedy a počet riešených projektov sa viac ako zdvojnásobil. Tento enormný výkon vysokoškolského systému zabezpečuje však len o tretinu vyšší počet interných vysokoškolských učiteľov, ktorých bolo v roku 1989 8 tisíc a dnes ich je 10 900. Systém s takým výkonom a zvýšením produktivity práce nemá v našej spoločnosti obdobu a žiaľ žiaden jej predstaviteľ si to doteraz nevšimol.

Prudký vývin vysokého školstva však dlhodobo nebol nijako koncepčne riadený, politické rozhodnutia za prvých dvanásť rokov boli venované výlučne zriaďovaniu nových vysokých škôl, príp. drobným organizačným opatreniam. Zrejme sa predpokladalo, že vysoké školy sa budú riadiť sami v podmienkach voľného trhu. To pochopiteľne aj robili, avšak za neexistencie systémových rámcových pravidiel. Vysoká škola, ktorá mala aspoň trochu podnikateľského ducha, využila pre svoj rozvoj a získanie financií všetky existujúce možnosti. Často aj tie, ktoré nie celkom zodpovedajú akademickým normám a zvyklostiam. Pokusom osedlať tohto cválajúceho koňa bol v roku 2002 zákon o vysokých školách, ktorý je asi práve z tohto dôvodu aj podľa hodnotiteľov Európskej asociácie univerzít najdetailnejším v celej Európe s najvyššou mierou zasahovania štátnej administratívy do akademických slobôd.

O tom, že tiež nebol prijatý na základe jasne premyslenej koncepcie rozvoja vysokého školstva a že dodnes takáto koncepčná vysokoškolská politika nejestvuje, svedčí aj viacero faktov. Prvým je jeho devätnásť noviel, medzi ktorými sú aj ustanovenia pôvodnému zákonu protikladné, či reprezentujúce úzke skupinové záujmy. Do roku 2008 sa len minimálne dotýkal súkromných vysokých škôl. Tie to pochopiteľne podnikateľsky využili. Dnes majú 17% študentov, ale aj vďaka aktívnym krokom ministerstva, ktoré nespravodlivým delením prostriedkov a účelovými kritériami akreditácie tlačí niektoré verejné vysoké školy k znižovaniu počtov študentov, bolo vlni skoro 40% novoprijatých študentov prvých ročníkov na súkromných vysokých školách.

Do tohto extenzívneho a neregulovaného vývoja vtrhli dve vážne skutočnosti: bolonský proces a európske peniaze. Bolonský proces, okrem určite pozitívnej internacionalizácie, priniesol nové pravidlá, ktoré boli nariadené príkazom, bez možnosti postupnosti a výberu, kde sú vhodné a bez toho, aby systém k nim dozrel. Priniesol aj voľný prístup pobočkám zahraničných vysokých škôl, dôraz na výkon, súťaž, evalvácie rôzneho druhu a neustály prísun nových európskych úloh. Do rezortu vysokých škôl sa postupne dostáva viac ako 1 miliarda eur v európskych projektoch. To sú prostriedky, ktoré doteraz nikdy neboli a ani sa už nezopakujú a preto nielen pomáhajú, ale aj deformujú vysokoškolský priestor, lebo mnohým stoja aj za účelové podmienky a zákulisné hry.

V poslednom období sa ministerstvo školstva mnohonásobne pokúšalo uchopiť onoho extenzívne cválajúceho koňa za chvost prostredníctvom rôznych opatrení, napr. komplexnej akreditácie a pokusu o diferenciaciu škôl, systému garantovania každého študijného programu iným garantom, prostredníctvom metodiky rozdeľovania štátneho rozpočtu, sprísnenia podmienok vymenúvacieho konania a pod. Žiaľ, smutné je, že sú plné aj účelových a kvantitatívnych pseudokritérií, podľa ktorých sa rozhoduje o bytí, či nebytí univerzity a všetky sú vnášané do autonómneho, akademického priestoru zvonku.

Pod rúškom trhového priestoru sa heslom dňa stala súťaž vraj podľa kvality. Nepoznám taký rezort v našej spoločnosti, ktorý by bol tak ovládaný pseudosúťažami a hodnotiacou kritériomániou. Vari snád' môže spravodlivo vo vede súťažiť všeobecná univerzita, ktorá obsluhuje desaťtisíce študentov s úzko špecializovanou vysokou školou, ktorá sa vedecky a pedagogicky venuje len vybranému odboru, s úzko špecializovaným výskumným ústavom, ktorý iba báda, alebo dnes dokonca aj so špecializovaným výrobným podnikom? Čo je to za súťaž, ak sa najprv účelovo rozdelia peniaze na výskum jednej skupine odborov napr. 40% a druhej 10% a potom sa vysoké školy financujú podľa toho, koľko prostriedkov na výskum získali, alebo sa im podľa tohto pomeru z ministerstva rozdelia miesta doktorandov a počet doktorandov sa stane hodnotiacim kritériom s takou istou váhou. Či snád' to je súťaž, ak 70% členov pracovnej skupiny akreditačnej komisie, ktorá rozhoduje o všetkých programoch daného študijného odboru na Slovensku je z jednej univerzity?

Hodnotenie vysokých škôl, založené prevažne na kritériách technických, lekárskeho alebo prírodovedných odborov sa stalo národným až medzinárodným športom. Dnes temer každý, od medzinárodných asociácií, ministerstva, súkromnej organizácie, samozvanej agentúry až po jednotlivcov, si osobuje právo zostavovať rebríčky a vyhodnocovať mediálne podľa sebou zvolených kritérií prácu vysokej školy bez toho, že by ju vôbec videl. To všetko je sprevádzané rýchlym verejným odsúdením bez možnosti dovolať sa nápravy.

Čím to je, že vysoké školy, ktoré by mali byť koncentrátom poznania, etickým regulátorom spoločnosti a uznaniahodnými inštitúciami sa stali, hračkou, do ktorej si každý môže kopnúť? Ako je vôbec možné, že v demokratickom štáte parlament prijme účelovú úpravu navrhnutú jedným poslancom, ktorú odmietli a zargumentovali reprezentácie vysokých škôl, že minister nemusí akceptovať ich uznesenia pri stanovovaní rozhodujúcich

kritérií, že média určujú, čo je plagiát? Je zníženie vážnosti akademickej pôdy naozaj len chyba vlády, politikov a doby, alebo sme si aj sami na vine?

Kým odpoviem, tak to trochu zhrniem: Vysoké školy robia viac a produktívnejšie ako predtým, avšak množstvo úloh, ktoré majú na rôznych úrovniach riešiť a stále v kratšom čase, sa neustále zvyšuje, ešte stále však stúpa aj ich pedagogický a vedecký výkon, sú enormne zaťažené byrokratickými požiadavkami administratívy, absurdnými kontrolnými mechanizmami, neakademickými činnosťami a to všetko osobitne spoločenskovedne orientované univerzity v ťažkých ekonomických podmienkach. A keďže je zrejme, že popisovaný vývoj už nemôže dlho pokračovať, ale nie je jasné, čo bude s vysokými školami v budúcnosti a ktoré kritérium sa zajtra zmení, zvyšujú sa v akademickej obci pocity neistoty. Kladieme si otázku, čo vlastne štát prioritne od nás chce: máme byť podnikateľskými subjektmi, aby sa o nás nemusel starať, alebo akademickými inštitúciami zaručujúcimi intelektuálnu, vedeckú a mravnú kvalitu spoločnosti?

Osobne vidím tri dôvody, ktorými samotná akademická obec prispela k súčasnému stavu a nich je skrytá aj odpoveď, ako postupovať ďalej: správanie sa akademickej obce v konkurenčnom boji, rezignácia na vlastnú akademicкую autonómiu a upustenie od akademických pravidiel a etiky.

Extenzívny rozvoj a trhové prostredie vždy nesie so sebou konkurenčný boj o študenta a o peniaze. Zvlášť pri spomínaných pseudokritériách spôsobuje neschopnosť akademickej obce zomknúť sa a postupovať spoločne v rozhodujúcich chvíľach. Na úrovni Slovenska a rôznych republikových orgánov a reprezentácií sa to darí len občas, akoby sa strácala odvaha odhaliť a pomenovať nekalé praktiky, nespravodlivé preferovanie, stúpa nechť ku konsenzu, ktorý znamená, že každý musí trochu ustúpiť. Niektoré javy sú viditeľné aj na úrovni univerzity. V konkurencii v budúcnosti obstojí len ten, kto je silný a súdržný ako celok, ak nikto vnútri nepodráža iných, ale spolupracuje, ak niekto dočasne pomôže, ale potom platia spravodlivé pravidlá, ak nikto nežije na úkor spolupracovníkov, ale všetci sú si v tíme vzájomne užitoční.

V akademickej obci, ktorá akosi vždy inklinovala k pomoci inému, sa vyvinul aj jav, ktorý v iných rezortoch pravdepodobne nemá obdobu. Ide o aktívnu podporu konkurencie bez ohľadu na ohrozenie, ktoré z toho pre vlastnú inštitúciu vyplýva. Mohlo by pri málo zmenenom počte učiteľov dôjsť k takému enormnému rastu škôl a študentov, keby učitelia neodovzdávali, či nepredávali svoje know-how vyprodukované za prostriedky vlastnej alma mater niekedy i kompletne inej škole? Mohol by kmeňový pracovník Orange-u pracovať na plný úväzok v T-mobile, sem tam byť na jednom, sem tam na druhom pracovisku, nikde neodviesť plný výkon, všade brať zákonné výhody, odovzdávať konkurencii informácie a skúsenosti? Asi by ho vyhodili, alebo odsúdili za priemyselnú špionáž. A my nenájdeme ani odvahu verejne odsúdiť takéto konanie. Dôvodíme, že máme malé platy, ale privyrobit' sa dá aj u nás iným, menej ohrozujúcim spôsobom.

Konkurencia sa ešte vyostří. Do štyroch rokov klesne populačný ročník 19-ročných na približne 60 000. Dnes prijímame na vysoké školy ročne 50 000 študentov a počet novoprijímaných zatiaľ každoročne stále rastie. V januári začne plynúť druhé trojročné obdobie pre budúcu akreditáciu, preto sa obraciam na všetkých, ktorých sa to týka a na odborné kolektívy našej univerzity, aby predišli tomu, že ich člen po trojročnom 100%nom pôsobení na dvoch pracoviskách, zoberie svoje výstupy, dá ich k dispozícii inej univerzite a ohrozí akreditáciu a študentov svojho odboru. Lojalita je v tomto prípade obranou vlastnej budúcnosti.

Nemenej vážna je postupná rezignácia akademickej obce na akademicкую autonómiu, podľa ktorej sa vysoká škola riadi sama a vedecká komunita odboru určuje, čo je v ňom prejavom kvality. Aby vysoké školy prežili, začali sa vedecké komunity orientovať podľa

existujúcich metodík a kritérií a tak začíname jednoducho produkovať to, za čo je viac peňazí. Ale je to práve samotná vedecká komunita odboru, ktorá musí formulovať a neustále hájiť pravidlá vedeckej práce a verejne voči decíznej sfére či akreditačnej komisii zdôvodňovať normy, ktoré stanovujú jej kvalitu. Ak to napriek situácii nebudeme robiť, budeme sa musieť riadiť vždy podľa noriem iných odborov, raz tých, ktoré sú práve populárne, raz tých z ktorých sú meniaci sa predstavitelia rezortu.

Skutočná autonómia však závisí od stáleho udržiavania a prehodnocovania kvality všetkých procesov, ktoré na univerzite prebiehajú od riadiacich, cez odborné až po organizačné a servisné. To je zase úlohou manažmentu všetkých úrovní a každého zamestnanca, aby sme mali rozumné predpisy, dokázali robiť za taký istý čas efektívnejšie, aby sme neplytvali silami a nerobili na každej fakulte to, čo za pár minút za nás centrálné urobí dobrý softvér. Získali sme projekt EÚ na zavedenie systému kvality, ktorého cieľom je získanie certifikátu kvality ako budúcej marketingovej výhody. Odborný tím tohto projektu v spolupráci s každým pracoviskom nám pomôže analyzovať našu prácu a zavedené postupy, znižovať zaťaženie a hľadať lepšie riešenia. Vyzývam všetky pracoviská k zapojeniu do tohto projektu, aby naše autonómne sebariadenie bolo aj skutočne dobrým a racionálnym.

Na autonómiu má právo ten, kto je schopný sa sám neustále zlepšovať. To sa týka nielen inštitúcie, ale aj každého učiteľa, výskumníka, či odborného zamestnanca. Zvyšovanie kvality našej každodennej práce vedie len cez naše ďalšie vzdelávanie, aj keď máme niekedy tendencie si myslieť, že my už žiadne nepotrebujeme. Problémy, s ktorými sa študenti, či kolegovia obracajú na vedenie univerzity však často svedčia o tom, že máme medzery vo vysokoškolskej didaktike, v spôsoboch hodnotenia, v ovládaní akademického informačného systému, v sebareflexii, v znalosti našej legislatívy a pod. Musíme preto začať zavádzať univerzitný systém vzdelávania zamestnancov. Na rozbehnutie máme k dispozícii z ďalšieho európskeho projektu 400 tisíc euro na refundácie miezd všetkých, ktorí sa budú vzdelávať v pracovnom čase. To nám nielen pomôže sa zlepšiť, ale čím viac zamestnancov fakulty sa bude vzdelávať, tým viac sa zvýši jej rozpočet na mzdy. Ak to plne využijeme, nemusíme sa báť ani možného znížovania štátnej dotácie.

Pod tlakom množstva práce a študentov dochádza aj k ústupu od akademických pravidiel a etiky, od tých drobných, ako je spravodlivé zaobchádzanie s každým študentom, či vzájomné správanie vo vedeckých komunitách až po prejavy plagiátorstva. Kto si nás bude vážiť, ak si nevážime sami seba? Aj preto, ale aj pre ochranu univerzity, jej duševného vlastníctva a prestíže sme sa rozhodli predložiť na verejnú diskusiu etický kódex zamestnanca našej univerzity, podľa ktorého sa chceme v budúcnosti správať. Prosím Vás všetkých, aby ste sa do nej zapojili.

Vážení hostia, kolegovia a študenti

Aj keď sa nám súčasná doba nezdá práve najľahšia a najjednoduchšia, nemusíme sa jej obávať. Naša univerzita vydržala aj ťažšie chvíle, keď práve s oporou o akademické pravidlá a dobré medziľudské vzťahy, s oporou o spoluprácu a zodpovednosť zvládla náročné problémy. Preto môžeme veriť, že rok, ktorý pred nami stojí bude za aktívneho príspevku každého z nás aspoň taký úspešný ako ten predchádzajúci. K tomu želim všetkým zamestnancom a študentom mnoho zdravia, šťastia a elánu a všetkým našim spolupracovníkom, aby spolupráca s univerzitou bola pre nich vždy prínosom. Týmto považujem nový akademický rok za otvorený.